

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Министър на образованието и науката

ЗАПОВЕД

№/.....2023 г.

На основание чл. 25, ал. 4 от Закона за администрацията, чл. 78, ал. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование и във връзка с извършен преглед за актуализация на учебните програми за X клас за придобиване на общообразователна подготовка

ИЗМЕНЯМ И ДОПЪЛВАМ:

Заповед № РД 09-30 от 11.01.2018 г. за утвърждаване на учебните програми за общообразователната подготовка в X клас,

I. В Приложение № 1 към т. 1 се правят следните изменения и допълнения:

1. В учебната програма по български език и литература, компонент „Български език“:

а) Под таблицата с темите за развиване на комуникативните компетентности се добавя „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план, като 50% от часовете са за *български език* и 50% – за *литература*.“

б) В „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ първите две изречения се заличават.

2. В учебната програма по български език и литература, компонент „Литература“, в таблицата „Учебно съдържание“:

а) във втората колона към I. тема се заличава очакваният резултат „Различава отличителни за българската култура от периода от Освобождението до Първата световна война светогледни идеи.“

б) I.1. и I.2. тема, очакваните резултати към тях и понятията се заличават;

в) досегашните I.3., I.4., I.5., I.6. и I.7. стават съответно I.1., I.2., I.3., I.4. и I.5.

3. Под таблицата с темите за развиване на комуникативните компетентности се добавя „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет *български език и литература* в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план, като 50% от часовете са за български език и 50% – за литература.“

4. В „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ първите две изречения се заличават.

II. В Приложение № 2 към т. 2 се правят следните промени:

1. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“:

а) от колона Теми от Тема 1. „*Ирационални изрази. Ирационални уравнения*“ отпада подтема 1.5 „Ирационални уравнения, които се решават чрез полагане“.

б) в колона „Компетентности като очаквани резултати от обучението“ отпада текста „с полагане“

в) в колона „Нови понятия“ срещу Тема 2. „*Прогреси*“ отпадат следните нови понятия: „кредит“ и „рента“.

г) срещу Тема 3. „*Статистика и обработка на данни*“ отпада очакваният резултат: „умее да извършва петчислено представяне на данните“.

д) в колона „Нови понятия“ срещу Тема 3. „*Статистика и обработка на данни*“ отпадат следните нови понятия: „квартил“ и „размах“.

2. В частта от учебната програма след таблицата „Учебно съдържание“ текстът „Годишен брой часове в десети клас - 36 учебни седмици по 2 учебни часа седмично = 72 часа.“ се заменя с текста „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет МАТЕМАТИКА в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.“

3. В частта от учебната програма „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ числото 43 се заменя с 41, числото 60 се заменя с 57, числото 30 се заменя с 33.

4. В частта от учебната програма „Специфични методи и форми за оценяване постиженията на учениците“, „Съотношение при формиране на срочна и годишна оценка“ се правят следните промени:

а) от таблицата отпада първи ред „Оценки от устни изпитвания, 15%“;

б) втори ред „Оценки от писмени изпитвания, 10%“ от таблицата се изменя така „Текущи оценки (от устни, от писмени, от практически изпитвания)“, а числото 10 се заменя с 25.

III. В Приложение № 3 към т. 3 под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове“ се добавя текстът „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет информационни технологии в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.

IV. В Приложение № 4 към т. 4 под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ се добавя текстът „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет история и цивилизации в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план“.

V. В Приложение № 5 към т. 5 се правят цялостни изменения и допълнения към основните компоненти на учебната програма и тя има следния вид:

Приложение № 5

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ЗА X КЛАС (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Обучението по география и икономика в десети клас е насочено към развитие на ключови компетентности чрез овладяване на знания, умения и отношения у учениците, свързани с родната страна, формиране на критично мислене и разумно поведение в различни житейски ситуации и изграждане на отговорни граждани на България.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентности	Знания, умения, отношения
География на България	Оценява географското положение и границите на България. Характеризира природните компоненти, природните области в България и оценява техните ресурси. Оценява демографската ситуация в България по основни демографски показатели. Характеризира типове селища в България. Коментира държавното устройство и управление в България. Характеризира икономиката в България. Характеризира районите в България.
Географска информация	Идентифицира и локализира географски обекти по карта. Интерпретира географска и икономическа информация от различни източници. Генерира и представя географска информация в различни форми.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
<p>1. Тема <u>Географско положение и граници на България</u> 1.1. Географско положение, граници и големина</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Коментира видовете географско положение. • Определя географското положение на България и мястото ѝ на Балканите, в Европа и света. • Разкрива влиянието на географското положение за формиране природните особености на България и проявлението на една от основните географски закономерности – зоналността. • Проследява промените в териториалния обхват на България след 1878 година. • Характеризира държавните граници с помощта на географска карта. • Оценява значението на държавните граници за икономическото развитие на България. • Интерпретира информация за географското положение и границите на България от различни източници. • Представя особеностите на държавните граници върху контурна карта. 	<p>абсолютно географско положение, относително географско положение</p> <p>екологично географско положение</p>
<p>2. Тема <u>Природна среда на България.</u> <u>Природни компоненти</u> 2.1. Релеф</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира специфичните особености на релефа: основни видове скали, надморска височина, ендеогенни релефообразуващи процеси, морфоструктури (Мизийска плоча, Балканиди, Краищици, Рило-Родопска); екзогенни релефообразуващи процеси (денудация, ерозия, абразия, екзарация, окаряване, дефлация) и типични форми на релефа, образувани от тях (свлачища, речни тераси, меандри, каньоновидни долини; клиф, прибойни ниши (подмоли); плажове, пясъчни коси; циркус, коритовидна долина, повърхностен карст (кари), подземен карст – пещери; скални гъби, льосови плата); особености в териториалното разпределение на основните видове скали и формите на релефа. • Оценява релефа в България като фактор за икономическо развитие. • Интерпретира информация за релефа от различни източници. 	
<p>2.2. Полезни изкопаеми</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира специфичните особености на полезните изкопаеми: видове, закономерности в териториалното разпределение, находища. • Представя находища на полезни изкопаеми върху контурна карта. • Интерпретира информация за полезни изкопаеми от различни източници. • Оценява полезните изкопаеми в България като фактор за икономическо развитие. • Коментира проблеми, свързани с добива на полезни изкопаеми в контекста на устойчивото развитие. 	

<p>2.3. Климат</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира специфичните особености на климата: фактори, елементи, климатични области. • Разпознава климатична област по климатограма. • Оценява климата в България като фактор за икономическо развитие. • Коментира неблагоприятни климатични явления и екологични проблеми. • Интерпретира информация за климата от различни източници. 	<p>Исландски циклон Азорски антициклон Средиземноморски циклон Източноевропейски антициклон температурна инверсия</p>
<p>2.4. Води</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира специфичните особености на водите: главен вододел, отточни области, подземни и повърхностни води. • Характеризира с помощта на карта и хидрограма представителни реки (Огоста, Вит, Осъм, Янтра, Камчия, Велека, Арда, Марица, Искър, Струма, Места, Тунджа). • Представя върху контурна карта представителни реки: (Огоста, Вит, Осъм, Янтра, Русенски Лом, Камчия, Ропотамо, Велека, Резовска, Арда, Въча, Тополница, Стряма, Марица, Искър, Струма, Места, Тунджа) и язовири: („Кърджали“, „Студен кладенец“, „Ивайловград“, „Доспат“, „Батак“, „Александър Стамболийски“, „Копринка“, „Жребчево“, „Искър“). • Разпознава река по карта и я съотнася към хидрограма. • Оценява водите в България като фактор за икономическо развитие. • Коментира проблеми, свързани с водите в контекста на устойчивото развитие. • Интерпретира информация за водите от различни източници. 	
<p>2.5. Почви, растителност животински свят</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира специфичните особености на почвите: фактори на почвообразуването; типове почви: черноземни, сиви горски, канелени горски, смолници, кафяви, планинско-ливадни, алувиално-ливадни, хумусно-карбонатни, жълтоземни; закономерности в териториалното им разпространение. • Характеризира специфичните особености на растителността и животинския свят. • Дава примери за растителни и животински видове в България, принадлежащи към Северноевропейска флористична област, Палеоарктична фаунистична област (Европейско-сибирска и Средиземноморска подобласт) и Ирано-Туранска фаунистична област. • Оценява почвите, растителността и животинския свят в България като фактор за икономическо развитие. • Коментира проблеми, свързани с почвите, растителността и животинския свят в контекста на устойчивото развитие. • Интерпретира информация за почви, растителност и животински свят от различни източници. 	
<p><u>3. Тема Природна среда на България</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Локализира на карта природните области на България. • Характеризира по картографски и графични 	<p>Природен парк „Русенски Лом“</p>

<p>3.1. Дунавска равнина</p>	<p>изображения особености на Дунавската равнина: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, подялба.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Оценява природноресурсния потенциал на областта. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивото развитие. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в областта. 	<p>Природен парк „Шуменско плато“</p>
<p>3.2. Старопланинска област</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Старопланинската област: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, подялба. • Оценява природноресурсния потенциал на областта. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивото развитие; неблагоприятни природни явления. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в областта. 	<p>Природен парк „Врачански Балкан“</p>
<p>3.3. – 3.5. Краищенско-Средногорска област 3.3. Задбалкански котловини</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Задбалканските котловини: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, подялба. • Оценява природноресурсния потенциал. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивото развитие; неблагоприятни природни явления. 	
<p>3.4. Краище</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Краището: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят. • Оценява природноресурсния потенциал. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивоторазвитие; неблагоприятни природни явления. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в Краището. 	<p>поддържан резерват „Острица“</p>
<p>3.5. Средногорие</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Средногорието: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, подялба. • Оценява природноресурсния потенциал. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивото развитие; неблагоприятни природни явления. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в Средногорието. 	
<p>3.6. Тракийско-Странджанска област</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Тракийско-Странджанската област: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят. • Оценява природноресурсния потенциал на областта. • Коментира проблеми в контекста на идеята за 	<p>резерват „Силкосия“</p>

	<p>устойчивото развитие; неблагоприятни природни явления.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в областта. • Сравнява природноресурсния потенциал на Дунавската равнина и Горнотракийската низина. 	
3.7. - 3.9. Рило-Родопска област	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Рило-Родопската област: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителности животински свят, подялба. • Оценява природноресурсния потенциал на областта. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивоторазвитие; неблагоприятни природни явления. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в областта. • Сравнява Рила и Пирин. 	
3.10. Българско черноморско крайбрежие. Черно море	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира Черно море. • Характеризира по картографски и графични изображения особености на Българското черноморско крайбрежие: географско положение и граници, особености на релефа, характерни полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, подялба. • Оценява природноресурсния потенциал на областта. • Коментира проблеми в контекста на идеята за устойчивото развитие; неблагоприятни природни явления. • Локализира (назовава и посочва) на картата защитени територии в областта. 	<p>Природен парк „Златни пясъци“ резерват „Ропотамо“</p>
4. Тема Население на България 4.1. Брой, разпределение и движение на населението	<ul style="list-style-type: none"> • Оценява демографската ситуация в България по брой, средна гъстота, териториално разпределение и движение (естествено и механично) на населението. • Интерпретира информация за населението от различни източници. • Отговаря на научен въпрос, свързан с демографските проблеми в България (намаляване броя на населението, отрицателен естествен прираст, външни миграции) • Дискутира типични демографски проблеми в България (намаляване на броя на населението, отрицателен естествен прираст, външни миграции). • Предлага начини за решаване на проблемите. 	детска смъртност
4.2. Структура на населението	<ul style="list-style-type: none"> • Оценява демографската ситуация в България по показател структура на населението (етническа, религиозна, полова, възрастова, образователна, местоживееене и заетост). • Интерпретира информация за населението от различни източници. • Изработва (вкл. чрез използване на ИКТ) полово-възрастова пирамида. • Прави прогноза по полово-възрастова пирамида за демографското развитие на родното селище. • Оценява демографския потенциал на България като фактор за икономическо развитие. • Дискутира демографски и социални проблеми, свързани със структурата на населението (демографско остаряване, обезлюдяване, безработица). 	<p>работна сила трудови ресурси</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Решава казуси, свързани с демографските проблеми в България (демографско остаряване, обезлюдяване, безработица). • Изказва мнение по въпроси за етническа и религиозна толерантност. 	
5. Тема <u>Селища</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира типовете селища в България. • Знае класификацията на градовете в България по различни признаци: възникване – тракийски, гръцки, римски; брой на жителите – големи, средни, малки; функции – транспортни, туристически. • Обяснява особености на урбанизацията в България и нейната пространствена структура. • Коментира типични проблеми на селищата в България. • Решава казуси, свързани с проблеми на селищата и селищната мрежа. • Интерпретира информация за селища от различни източници. • Нанася изучени градове в България върху контурна карта. 	селищна мрежа
6. Тема <u>Държавно устройство и управление</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Обяснява държавното устройство на България. • Разграничава органите на държавната власт и техните функции. • Характеризира административно-териториалното деление на България. • Нанася областните центрове върху контурна карта. • Аргументира мнение за ролята на държавната власт от позицията на бъдещ гласоподавател. 	
7.Тема <u>Икономическа география на България</u> 7.1. Икономика на България	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира съвременната икономика: същност, особености, структура. • Обяснява влиянието на факторите (природни, демографски, социално-икономически, научно-технически, екологичен) за формиране на съвременната структура на националната икономика. • Анализира съвременното състояние на икономиката по показателите БВП и БНД. • Интерпретира информация за националната икономика от различни източници. • Коментира тенденциите в развитието на националната икономика. 	
7.2. Първичен сектор – обща характеристика	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира първичния сектор в България (същност, значение, фактори за развитие и териториално разположение, структура). • Характеризира земеделието (значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура и проблеми). • Характеризира добива на полезни изкопаеми, дърводобив, лов и риболов: значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, проблеми. • Интерпретира информация за първичния сектор от различни източници. • Решава казуси, свързани с добивните дейности. 	обработваема земя използвана земеделска площ
7.3. Растениевъдство	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира растениевъдството: значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура (зърнени култури – пшеница, 	

	<p>царевица, ориз; технически култури – слънчоглед, тютюн, маслодайна роза; зеленчукопроизводство – домати, пипер, картофи; лозарство; овощарство – ябълки, кайсии, праскови, череши, сливи) и проблеми.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Интерпретира информация за растениевъдството от различни източници. • Представя териториалната структура на растениевъдството върху контурна карта. • Аргументира мнение за типични проблеми на растениевъдството. • Предлага начини за решаване на проблемите. 	
<p>7.4. Животновъдство</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира животновъдството: значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура (говедовъдство, овцевъдство, свиневъдство, птицевъдство) и проблеми. • Интерпретира информация за животновъдството от различни източници. • Коментира типични проблеми на животновъдството в България. • Решава географски казуси, свързани с проблемите на растениевъдството и/или животновъдството. 	
<p>7.5. Вторичен сектор. Енергетика</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира вторичния сектор: същност, значение, фактори за развитие и териториално разположение, структура (енергетика, металургия, машиностроене, химическа промишленост, лека промишленост, хранително-вкусова промишленост). • Коментира кръговата икономика като тенденция в развитието на вторичния сектор в България • Характеризира енергетиката: значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура и проблеми. • Обосновава териториалното разположение на видовете електроцентрали – ТЕЦ, ВЕЦ, АЕЦ. • Интерпретира информация за енергетиката от различни източници. • Представя териториалното разположение на електроцентрали в България върху контурна карта. • Изразява мнение за типични проблеми на енергетиката. • Предлага начини за решаването на проблемите в енергетиката. • Отговаря на научен въпрос, свързан с тенденциите в развитието на енергетиката в България. 	<p>топлофикационни електроцентрали</p> <p>кондензационни електроцентрали</p> <p>електропреносна мрежа на България</p> <p>производствен процес</p>
<p>7.6. Металургия и машиностроене</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира металургия (черна и цветна) и машиностроене (транспортно, електронно и електротехническо, земеделско). – значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура и проблеми. • Интерпретира информация за металургията и машиностроенето от различни източници. • Представя центрове на металургията и машиностроенето върху контурна карта. • Дискутира типични проблеми на металургията и машиностроенето в България. • Предлага начини за решаване на проблемите в 	

	<p>металургията и машиностроенето.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Отговаря на научен въпрос, свързан с тенденциите в развитието на металургията и машиностроенето в България. 	
7.7. Химическа промишленост	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира химическата промишленост (производство на органични продукти – нефтохимия, производство на химични влакна; производство на неорганични продукти – минерални торове, соди, киселини); фармацевтична, парфюмерийно-козметична промишленост). • Интерпретира информация за химическата промишленост от различни източници. • Представя центрове на химическата промишленост върху контурна карта. • Коментира типични проблеми на химическата промишленост. • Отговаря на географски въпрос, свързан с проблемите и тенденциите в развитието на химическата промишленост в България. 	
7.8. Лека промишленост	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира леката промишленост: значение, фактори, структура. • Характеризира текстилната промишленост – значение, фактори, структура, центрове, проблеми. • Характеризира килимарството, кожаро-кожухарската, обувната, трикотажната и шивашката промишленост – значение и центрове. • Интерпретира информация за леката промишленост от различни източници. • Представя центрове на леката промишленост върху контурна карта. • Дискутира типични проблеми на леката промишленост. • Решава казуси, свързани с тенденциите и проблемите в развитието на леката промишленост в България. 	
7.9. Хранително-вкусова промишленост	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира хранително-вкусовата промишленост – значение, фактори за териториално разположение, центрове. • Интерпретира информация за хранително-вкусовата промишленост от различни източници. • Локализира (назовава и посочва) на картата центрове на хранително-вкусовата промишленост. • Представя центрове на хранително-вкусовата промишленост върху контурна карта. • Решава географски казуси, свързани с проблемите на хранително-вкусовата промишленост. 	
7.10. Третичен сектор. Транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира третичния сектор в България (същност, значение, фактори, структура). • Характеризира транспорта като икономическа дейност. • Интерпретира информация за транспорта от различни източници. • Локализира (назовава и посочва) на картата автомагистрала, основни железопътни направления, пристанища, летища. • Представя основните автомагистрала и железопътни направления върху контурна карта. • Коментира типични проблеми на транспорта. • Решава географски казуси, свързани с проблемите на 	

	транспорта в България.	
7.11. Туризм	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира туризма като икономическа дейност. • Интерпретира информация за туризма от различни източници. • Коментира съвременното състояние на туризма в България. • Представя природни и антропогенни туристически обективърху контурна карта. • Представя туристически маршрути в избрани форми: картографски, графични, текстови, вкл. и с използване на ИКТ. • Решава географски казуси, свързани с туризма в България. 	вътрешен туризъм международен туризъм
8. Тема <u>Регионална</u> <u>география.</u> <u>Икономически</u> <u>райони</u> 8.1. – 8.4. Югозападен район	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира районирането на България като част от Европейската класификация на териториалните единици. • Локализира на картата териториалния обхват на районите от ниво 2 в България и административните области в тях. • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Югозападен район като: анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание. • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/ отговаря на проблемни въпроси/ казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	район от ниво 2
8.5 – 8.8. Южен централен район	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Южен централен район, като: анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание. • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/отговаря на проблемни въпроси/казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	

<p>8.9. - 8.12. Югоизточен район</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Югоизточен район, като: анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание. • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/отговаря на проблемни въпроси/казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	
<p>8.13. – 8.16. Североизточен район</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Североизточен район, като: анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/отговаря на проблемни въпроси/казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	
<p>8.17. – 8.20. Северен централен район</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Северен централен район като анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/отговаря на проблемни въпроси/казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	
<p>8.21. – 8.24. Северозападен район</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира географското положение, природната среда, населението, икономиката, икономически центрове и специфични проблеми на Северозападен район, като анализира карта (общогеографска, тематична); анализира, сравнява и обобщава статистически данни от таблица, графика, диаграма (стълбовидна, кръгова, полово-възрастова пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание 	

	<p>пирамида); анализира, сравнява и обобщава информация от текстови източници с географско съдържание</p> <ul style="list-style-type: none"> • Оценява географското положение, природноресурсния и демографския потенциал за развитието на района. • Представя областен център от района в различна форма вкл. в е-формат с помощта на информационните технологии. • Решава/отговаря на проблемни въпроси/казуси за района. • Изработва картосхема на транспортна и селищна структура на района. 	
--	--	--

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет география и икономика в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.

За нови знания	47 %
За упражнения (дейности)	35%
За преговор	4%
За обобщение	6%
За контролни работи	8%

Допълнителни уточнения за конкретния учебен предмет

- При реализация на програмата спазването на хронологията в темите е задължително.
- Разпределението на съдържанието в подтеми се прави по преценка на този, който използва учебната програма, и в зависимост от целта – от автори на учебници при разработване на отделни урочни статии или от учители при планиране и реализиране на отделния учебен час, като учителят може да прецени различно от предложеното в учебника разпределение на съдържанието в подтеми.
- Необходимо условие за постигане на целите на обучението по география и икономика в X клас е работа с географска карта, анализиране на климатограма, хидрограма, стълбчеста и кръгова диаграма; представяне на географска информация върху контурна карта; изработване на схеми, таблици, постер; съставяне на текст (вкл. отговор на научен въпрос, решаване на казус, есе, научно съобщение, публично изказване) за: природен компонент, природногеографска област, дейност от първичния, вторичния и третичния сектор, район от ниво 2 от Европейската класификация на териториалните единици в България; решаване на казуси, изразяване на мнение по географски въпроси; работа с всички елементи на учебника; участие в интерактивни дейности, използване на електронно базирани информационни източници за търсене, събиране, интерпретиране и представяне на конкретна географска и икономическа информация; използване на ИКТ за създаване и представяне на продукти от изпълнение на конкретна учебна задача; наблюдение в природата и попълване на бланка за наблюдение, изработване на туристически маршрут, анализиране на демографската ситуация в родния край, посещение на ферма/производствено предприятие и изготвяне на научно съобщение за земеделско/промишлено производство, характеристика и представяне в различни форми, вкл. с използване на ИКТ на предприятие в родния край.
- По своя преценка учителят може съобразно интересите на учениците да въведе и приложи и други единични понятия и факти, с които да представи по-пълна географска картина, без това да довежда до възпроизвеждането на определенията им.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Съотношение при формиране на срочна и годишна оценка:

Текущи оценки (от устни и писмени изпитвания, отдейности)	40%
Оценки от контролни работи	30%
Оценки от други участия (работа в час, изпълнение надомашни работи, работа по групи и др.)	30%

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Ключови компетентности	Дейности
Компетентности в областта на българския език	Характеризира географски обекти, процеси и явления. Изразява мнение по географски въпроси. Съставя текст (вкл. отговор на научен въпрос, есе, научно съобщение, публично изказване).
Математически компетентности и основни компетентности в природните науки и технологиите	Познава основни понятия, закономерности, процеси и явления. Чете географска карта и анализира различни видове диаграми и други графични изображения. Характеризира географски обекти, процеси и явления и оценява тяхното значение. Дава отговори, основани на доказателства. Изразява мнение по географски въпроси. Попълва бланка при наблюдаване на природни обекти и явления и изработва схеми, таблици и карти.
Дигитална компетентност	Използва електронно базирани информационни източници за търсене, събиране, интерпретиране, представяне и обмен на информация. Създава и представя мултимедийни продукти при изпълнение на конкретна изследователска задача.
Умения за учене	Общува в учебния процес чрез разбиране и създаване на различни мултимедийни съобщения. Упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи, както и при учене с цел определяне на собствените силни и слаби страни, на собствения стил на учене. Генерира и интерпретира информация от различни източници. Работа с елементите на учебника. Съставя разширен план.
Социални и граждански компетентности	Изразява мнение, коментира географски въпроси, решава казуси. Разумно действа в различни житейски ситуации. Разбира функциите и отговорностите на институциите, които имат отношение към вземането на решения на локално и национално ниво (вкл. политическата и икономическата роля на ЕС). Познава функциите и отговорностите на личности от местното и националното управление, както и политическите партии и тяхната политика. Проявява интерес и съпричастност при решаване на проблеми на локалната общност.
Инициативност и предприемчивост	Познава наличните възможности за бизнес активности и идентифицира подходящи възможности за личностна и професионална реализация. Проявява способност за съвместна дейност, за работа в екип и инициативност.
Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт	Посещава защитена местност. Осъзнава необходимостта от опазване на околната среда.

Ключови компетентности	Междупредметни връзки
Компетентности в областта на българския език	<p><u>Български език и литература:</u> Използва знания и развива умения за работа с различни видове текст, както и умения за създаване на преразказ, план на текст, резюме, съобщение, текст-описание, отговор на научен въпрос и публично изказване, свързани с проблеми на природната среда. Използва знания и развива умения за работа с терминологичен речник. Използва библиографска справка.</p>
Умения за общуване на чужди езици	<p><u>Чужди езици:</u> Ползва знания от текстове с географско съдържание, изучавани по чужд език.</p>
Математическа компетентност и основни компетентности в природните науки и технологиите	<p><u>Математика:</u> Математическата компетентност включва в различни степени възможностите да се използват математически методи на мислене (логическо и пространствено мислене), което спомага за използването на пространствени ориентири при работа с модели, схеми и диаграми. Преминва от един вид зададена информация към друг вид. Събира, описва и представя данни от различни източници на информация. Разчита и интерпретира информация от графики, таблици или диаграми. Оценява и интерпретира създаден получен резултат и предвижда в определени рамки очакван резултат.</p> <p><u>Технологии и предприемачество:</u> Изработва скици и чертежи. Планира и реализира проект по зададени критерии.</p> <p><u>Биология и здравно образование:</u> Познава видовото разнообразие в България. Знае механизма на процеса почвообразуване. Познава видове растителност – дървесна, храстова, тревна. Дефинира същността на понятията реликти, ендемити; биосферни резервати, защитени територии, национални паркове. Извършва наблюдения на обекти в природата.</p> <p><u>Химия и опазване на околната среда:</u> Познава основни замърсители на атмосферата и почвите в България. Познава химизма на процеса окарстване, както и химичните процеси в металургията и химическата промишленост.</p> <p><u>Физика и астрономия:</u> Характеризира типични за България природни рискове; производство и пренос на електроенергия.</p>
Дигитална компетентност	<p><u>Информационни технологии:</u> Създава, обработва и съхранява графична, текстова, звукова информация и ги комбинира. Използва компютърни програми за работа с текст, графика, звук, видео, електронни таблици, презентации и тяхното комбиниране. Използва и работи с мултимедийна информация.</p>
Умения за учене	<p><u>Български език и литература и информационни технологии:</u> Развива основни умения като езикова и дигитална грамотност.</p>
Социални и граждански компетентности	<p><u>История и цивилизации, философия:</u> Историческа обосновка на промените в териториалния обхват на България (Санстефански, Букурещки, Ньойски, Парижки договор; Решение на Берлински конгрес; Документ за Съединението; Крайовска спогодба). Използва и затвърждава понятията за население, етнос, нация. Използва знания за възникване и развитие на селищата. Използва и задълбочава знания за исторически, политически, религиозни предпоставки за развитието на съвременното стопанство, явления и процеси в обществото, задълбочава разбирането за хронологизъм и холистичност в развитието на системата природа-общество-стопанство. Развива критическо мислене и рационална аргументация. Развива умения за аргументирано вземане на решения, за решаване на проблеми. Развива нагласа за етническа и културна толерантност и диалог.</p> <p><u>Български език и литература:</u> Умее да изслушва и да сравнява различни гледни точки при участие в диалог и в дискусия, проявява толерантност при оспорване на мнение, различно от своето.</p> <p><u>Философия:</u> Разбира равенството на гражданите пред закона; гражданска активност.</p>

	<p><u>Български език и литература, информационни технологии, технологии и предприемачество:</u> Изгражда умения за работа в екип.</p> <p><u>Информационни технологии:</u> Познава и спазва правилата за безопасна работа с компютър, уважава правото на интелектуална собственост.</p>
Инициативност и предприемчивост	<p><u>Биология и здравно образование:</u> Подкрепя дейности, насочени към опазване на околната среда.</p>
Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт	<p><u>Физическо възпитание и спорт:</u> Знае и прилага мерки за опазване на природата.</p> <p><u>Биология и здравно образование:</u> Познава същността и значението на устойчивото развитие за човечеството. Прогнозира резултати от въздействия на човека върху природата. Описва и илюстрира с примери биоразнообразието и защитените природни обекти в България.</p>

VI. В Приложение № 6 към т. 6 се правят следните промени:

1. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“ от колона „Нови понятия“ срещу Тема 3.2. „Човек и Бог“ отпада понятието: „спасение“.

2. Под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ текстът „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет философия в десети клас е 72 часа.“ се заменя с текста „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет философия в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.“

VII. В Приложение № 7 към т. 7 се правят следните промени:

1. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“ в колона „Очаквани резултати“ отпада:

а) очакван резултат „Обосновава биологичното значение на безполовото и половото размножаване, на външното и вътрешното оплождане.“;

б) очакван резултат „Дискутира проблеми, свързани с расовата принадлежност.“;

в) от очакван резултат „Дефинира антропогенеза и раса.“, отпада „раса“ и очакваният резултат се променя на „Дефинира антропогенеза.“;

г) от очакван резултат „Доказва принадлежността на човешките раси / популации/ към един и същи вид (Homo sapiens) и аргументира необходимостта от равнопоставеност между тях.“, отпада „човешките раси.“ и „и аргументира необходимостта от равнопоставеност между тях.“, и очакваният резултат се променя на „Доказва принадлежността на човешките раси/популации/ към един и същи вид (Homo sapiens).“

2. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“ в колона „Нови понятия“ отпада понятието „раса“.

3. Текстът под таблицата „Учебно съдържание“ „Годишен брой часове за изучаване на предмета биология и здравно образование в X клас – 72“ се заменя с текста: „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет биология и здравно образование в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.

VIII. В Приложение № 8 към т. 8 се правят следните промени:

1. В учебната програма по физика и астрономия в частта „Учебно съдържание“, „Нови понятия“ отпадат формулите за физичните величини и закономерности.

2. В учебната програма по физика и астрономия в частта „Учебно съдържание“, „Компетентности като очаквани резултати от обучението“:

а) към тема 1.1. „Електрично поле“

аа) вторият очакван резултат: „Определя електричното поле като посредник на електричното взаимодействие.“ се заменя с „Определя електричното поле като посредник на електричното взаимодействие и пресмята интензитета на електрично поле на точков заряд.“;

аб) десетият очакван резултат: „Определя кондензаторите като устройства за временно съхраняване на електрични заряди и електрична енергия и дава примери за приложението им.“ се заменя с „Определя кондензаторите като устройства за временно съхраняване на електрични заряди и електрична енергия, пресмята капацитет на кондензатор и дава примери за приложението им.“

б) към тема 1.2. „Магнитно поле“:

ба) вторият очакван резултат: „Разпознава на схема и определя посоката на индукционните линии на прав магнит.“ се заменя с „Разпознава на схема и определя посоката на индукционните линии на полето на прав магнит.“;

бб) десетият очакван резултат отпада: „Обяснява качествено феромагнетизма с образуването на магнитни домени (без да се разглежда хистерезисната крива).“

в) към тема 1.4. „Електромагнитна индукция. Променлив ток“

ва) първият очакван резултат: „Провежда и анализира качествено опити, с които се демонстрира електромагнитна индукция.“ се заменя с „Описва различни групи опити за получаване на индуциран ток“;

г) към тема 3.1. „Атоми и атомни преходи,“:

га) петият очакван резултат: „Обяснява линейния спектър на водородния атом с атомните преходи (без формули за спектралните серии).“ се заменя с „Обяснява линейния спектър на водородния атом и останалите химични елементи с атомните преходи“;

д) към тема 3.2. „Атомно ядро“

да) четвъртият очакван резултат: „Описва биологичното действие на йонизиращите лъчения.“ се заменя с „Описва биологичното действие на йонизиращите лъчения и разграничава величините за измерването им: погълната доза, измервана в (Gy) и еквивалентна доза, измервана в (Sv)“;

3. Текстът: „Годишният брой часове за изучаване на предмета физика и астрономия в X клас е 72 часа.“ се заличава.

4. Под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ се въвежда изречението: „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет физика и астрономия в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.“

5. Добавя се нова част след частта „Учебно съдържание“: „Основни формули за физични величини и закономерности в учебната програма“.

Теми	Формули за физични величини и закономерности
1.Електромагнитни явления	
1.1. Електрично поле	<p>Закон на Кулон ($F = k \frac{q_1 q_2}{r^2}$).</p> <p>Интензитет на електростатичното поле ($E = \frac{F}{q_0}$).</p> <p>Потенциал на електростатичното поле ($\varphi = \frac{W}{q_0}$).</p> <p>Интензитет на електрично поле на точков заряд ($E = k \frac{q}{r^2}$).</p> <p>Напрежение ($U = \varphi_2 - \varphi_1$).</p> <p>Връзката между интензитет и напрежение в еднородно електрично поле ($E = \frac{U}{d}$).</p> <p>Капацитет на кондензатор ($C = \frac{q}{U}$).</p>
1.2. Магнитно поле	<p>Максималната магнитната сила, действаща на движеща се заредена частица в еднородно магнитно поле ($F_{\max} = qvB$).</p> <p>Максималната магнитната сила, действаща на праволинеен проводник с ток в еднородно магнитно поле $F_{\max} = I\ell B$.</p>
1.4. Електромагнитна индукция. Променлив ток	Ефективни стойности на променлив ток и променливо напрежение

	$(I = \frac{I_{\max}}{\sqrt{2}}; U = \frac{U_{\max}}{\sqrt{2}}).$ <p>Връзка между брой на навивките и напреженията, както и брой на навивките и големините на тока при повишаващ и понижаващ трансформатор $\frac{U_1}{U_2} = \frac{N_1}{N_2}$ и $\frac{I_2}{I_1} = \frac{N_1}{N_2}$.</p>
1.5. Електромагнитни вълни	Връзка между честота (период) и дължина на електромагнитната вълна ($c = \lambda v = \frac{\lambda}{T}$).
2. Светлина	
2.1. Разпространение на светлината	Показател на пречупване на средата ($n = \frac{c}{u}$). Закон за отражение ($\alpha_1 = \alpha'_1$) и закон за пречупване на светлината ($n_1 \sin \alpha_1 = n_2 \sin \alpha_2$).
2.2. Вълнови свойства на светлината	Условия за интерференчен максимум ($\Delta r = m\lambda$) и минимум ($\Delta r = (m + \frac{1}{2})\lambda$).
2.3. Квантови свойства на светлината	Законите на Стефан ($P = \sigma ST^4$) и закон на Вин ($\lambda_{\max} T = const$) за излъчване на абсолютно черно тяло. Енергия на кванти (фотони) ($E = h\nu$) Уравнението на Айнщайн за фотоэффекта ($h\nu = A_e + E_{k, \max}$).
3. От атома до Космоса	
3.1. Атоми и атомни преходи	Вълна на Дьо Бройл ($\lambda = \frac{h}{mv}$).
3.2. Атомно ядро	Енергия на връзката и с масов дефект ($\Delta E = \Delta mc^2$).
3.5. Звезди, галактики, Вселена	Светимост на звезда ($L = 4\pi R^2 \sigma T^4$). Закон на Хъбъл ($v = Hr$).

IX. В Приложение № 9 към т. 9 се правят следните промени:

1. В частта от учебната програма „Очаквани резултати от обучението по учебния предмет в края на класа“, в област на компетентност в колона 1, област: “Химични процеси“, очаквани резултати:

а) „Предлага оптимални условия за протичане на обратими химични реакции“ се заменя: „Предлага оптимални условия за получаване на по-висок добив“

б) Очакван резултат: „Описва състоянието на равновесие при обратими химични процеси и предвижда влиянието на различни фактори върху система в химично равновесие“ се заменя: „Описва състоянието на химично равновесие и предвижда влиянието на различни фактори върху система в химично равновесие“

2. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“ в колона „Очаквани резултати“, тема 1. Характеристики на химичните процеси:

а) Отпадат очаквани резултати: „Описва качествено влиянието на температурата и концентрацията на взаимодействащите вещества върху скоростта на химичните процеси. Описва влиянието на катализаторите върху скоростта на химичните процеси. Описва качествено влиянието на концентрацията на катализатора (при хомогенна катализа) и на повърхността на катализатора (при хетерогенна катализа) върху скоростта на процеса.“ и се обединяват в: „Описва качествено влиянието на концентрацията на взаимодействащите вещества, температурата и присъствието на катализатори върху скоростта на химичните реакции“.

б) Добавя се очакван резултат: „Изразява или изчислява средна скорост на химична реакция по данни за изменение на концентрацията на реагиращи или получени вещества с времето“.

в) Към тема 1. отпада очакван резултат: „Описва състоянието на равновесие при обратими химични процеси и влиянието на различни фактори върху система в химично равновесие“, а се добавя: „Описва състоянието на химично равновесие и предвижда влиянието на различни фактори върху система в химично равновесие“.

г) Към тема 2. „Разтвори и химични реакции във водни разтвори“ отпада очакван резултат: „Описва влиянието на температурата и налягането върху разтворимостта на веществата (твърди, течни и газове) във вода по таблични или графични данни“, а се добавя: „Описва влиянието на температурата и налягането върху разтворимостта на веществата във вода по таблични или графични данни“.

д) Към тема 2 „Разтвори и химични реакции във водни разтвори“ отпада очакван резултат: „Определя окислител и редуктор в примери на окислително-редукционни

процеси, протичащи в разтвор“ и се добавя: „Определя окислител и редуктор в примери за окислително-редукционни процеси, протичащи в разтвор“.

е) Към тема 5. Опазване на околната среда отпадат очаквани резултати: „Описва основни задължения на гражданите и институциите в Република България за опазване на околната среда“ и „Анализира статистически данни за тенденции в изменението на наблюдавани показатели за околната среда“, а се добавя очакван резултат: „Анализира данни за тенденции в изменението на показатели за околната среда“

3. В частта от учебната програма „Учебно съдържание“ в колона „Нови понятия“:

а) отпадат понятията: „необратими и обратими химични процеси“, „хидролиза“, „материали“, „вулканизация“;

б) добавят се понятията: „хомогенна и хетерогенна катализа“, а понятието „електролити“ се заменя с „електролит“;

4. Под таблицата „Учебно съдържание“ текстът „Годишен брой часове за изучаване на предмета химия и опазване на околната среда в X клас – 72“ се заменя с текста: „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет химия и опазване на околната среда в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план“.

X. В Приложение № 10 към т. 10 под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ текстът „Годишен брой часове за изучаване на предмета в X клас – 18 часа“ се заменя с текста: „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет музика в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план“.

XI. В Приложение № 11 към т. 11 под „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове за годината“ текстът „Годишен брой часове за изучаване на предмета в X клас – 18 часа“ се заменя с текста: „Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет изобразително изкуство в X клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план“.

XII. Отменям Приложение № 12 към т. 12

В останалата си част заповедта остава непроменена.

Учебните програми започват да се прилагат от учебната 2025 – 2026 година за учениците, които постъпват в X клас, като до одобряване на нови учебници се използват съществуващите.

Контрол по изпълнението на заповедта възлагам на ресорния заместник-министър на образованието и науката.

X

ПРОФ. ГАЛИН ЦОКОВ
Министър на образованието и науката

ПРОЕКТ